

การประยุกต์ใช้กิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจา สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตจังหวัดสมุทรสาคร*

APPLICATION OF ACTIVITIES TO ENHANCE MORALITY AND RIGHT SPEECH FOR JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS IN SAMUT SAKHON PROVINCE

พระปลัดเกรียงไกร กิตติสาร (อ่วมคำ)*, พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ (บุญทอง), พระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป (วิชัย)

Phrapalad Kriangkrai Kittisaro (Oumkam)*, Phramahasupawat Thānavuḍḍho (Boonthong), Phrajaroenphong Dhammadīpo (Vichai)

คณะพุทธศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครปฐม ประเทศไทย

Faculty of Buddhism, Buddhist College of Sri Dvaravati, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: kriangza555@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสังเคราะห์คุณธรรมสัมมาวาจาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อพัฒนา
กิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และ 3) เพื่อประยุกต์ใช้
กิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจาในกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับวิจัย
เชิงปฏิบัติการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลักในพระพุทธศาสนา การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ การสังเกต
พฤติกรรม และการสะท้อนผลของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า หลักสัมมาวาจา ประกอบด้วย
องค์ธรรม 4 ประการ ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งสัมพันธ์กับหลัก
วาจาสุภาสิต คือ การกล่าววาจาถูกกาล กล่าวความจริง กล่าวด้วยอ่อนโยน กล่าวเพื่อประโยชน์ และกล่าวด้วย
เมตตา สัมมาวาจายังเชื่อมโยงกับหลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และศีล 5 ชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น จำนวน
5 กิจกรรม ได้แก่ 1) THINK ก่อนพูด 2) บทบาทสมมุติ 3) พูดสร้างกำลังใจ 4) เสวนากับบุคคลต้นแบบ และ
5) กิจกรรม “1 วันพูดดี” ซึ่งมีแนวคิดมาจากหลักธรรมผสมผสานกับกระบวนการเรียนรู้เชิงจิตวิทยา และออกแบบ
ให้เหมาะสมกับวัยมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างดี และนำไปขยายผลการประยุกต์ใช้กิจกรรมส่งผลให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงเชิงบวกในนักเรียน ทั้งด้านความรู้ เจตคติ พฤติกรรม ความสัมพันธ์ และแรงจูงใจ โดยเฉพาะด้าน
พฤติกรรม นักเรียนมีความสามารถในการควบคุมวาจาและใช้คำพูดอย่างสร้างสรรค์มากขึ้น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้
ได้แก่ SPIRAL โมเดล ประกอบด้วย 1) การสังเคราะห์หลักสัมมาวาจาและวาจาสุภาสิตจากพระพุทธศาสนา
2) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมฝึกวินัยทางวาจา 3) การสะท้อนตนเพื่อพัฒนาเจตนาทางวาจาอย่างมี
จริยธรรม 4) การนำกิจกรรมไปใช้ในชีวิตจริงเพื่อเชื่อมโยงห้องเรียนกับพฤติกรรม และ 5) การปรับเจตคติและ
หล่อหลอมพฤติกรรมสัมมาวาจา

คำสำคัญ: การเสริมสร้างคุณธรรม, สัมมาวาจา, จริยธรรมทางวาจา

Abstract

This research aimed to 1) Synthesize the morality of right speech in Buddhist scriptures, 2) Develop activities to enhance the morality of right speech for early secondary school students, and 3) Apply activities to enhance the morality of right speech in the target group directly. Qualitative research methodology was used in conjunction with action research. Data were collected from primary documents in Buddhism, interviews with experts, behavioral observation, and reflections of students who participated in the activities. The research results found that the principle of right speech consists of 4 elements: not telling lies, not speaking harshly, not speaking coarsely, and not speaking nonsense, which are related to the principle of proverbial speech, namely speaking at the right time, speaking the truth, speaking gently, speaking for benefits, and speaking with kindness. Right speech is also related to the principle of the 4 divine states, 4 social objects, and 5 precepts. The developed activity set consists of 5 activities: 1) THINK before speaking, 2) Role-playing, 3) Speaking to create encouragement, 4) Discussion with role models, and 5) The activity "1 day of speaking well", which is based on the principle of Dhamma combined with the psychological learning process and designed to be appropriate for early secondary school students. It can be used to expand the application of the activities to result in positive changes in students. in terms of knowledge, attitude, behavior, relationships, and motivation, especially in terms of behavior, students are able to control their speech and use speech more creatively. New knowledge gained includes the SPIRAL model, consisting of 1) Synthesis of the principles of right speech and proverbs from Buddhism, 2) Participatory learning through verbal discipline activities, 3) Self-reflection to develop ethical verbal intentions, 4) Applying activities in real life to link the classroom with behavior, and 5) Adjusting attitudes and molding right speech behaviors.

Keywords: Moral Cultivation, Right Speech, Ethical Speech

บทนำ

สัมมาวาจา เป็นองค์มรรค ประการหนึ่ง ในมรรค 8 คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ มรรค คือ ทางมีองค์ 8 ประการอันประเสริฐ เป็นประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติหรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของของกระบวนการธรรมที่เข้าใจแล้วนั้นเป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง การปฏิบัติตามมรรคย่อมมีความมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหา กำจัดทุกข์ ช่วยให้นุชนับรรลุความดีงามที่สูงขึ้นไป วาจาเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะวาจาเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ได้ต่อสู้กับธรรมชาติและดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด โดยใช้การสื่อสารด้วยการพูดเป็นเครื่องมือช่วยให้ทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้ สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคนี้ ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์

ทางสังคมอย่างมากมาย ทั้งนี้ อาจเป็นด้วยเหตุว่ามนุษย์ในโลกปัจจุบันล้วนมีชีวิตอยู่ได้ด้วยการแข่งขันกัน จึงใช้ความพยายามในทุกด้านในการที่จะเอาชนะคู่แข่งฝ่ายตรงข้ามในทุกทาง ถึงแม้วิถีทางเหล่านั้นจะเป็นวิถีทางที่ผิดก็ตาม ซึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมของผู้มีบทบาททางการเมืองการปกครองของประเทศ ที่มักจะใช้มิฉฉาวจาในการใส่ร้ายป้ายสี ซึ่งกันและกัน การแย่งชิงผลประโยชน์ทางธุรกิจการเอาเปรียบกันหรือการใช้มิฉฉาวจาให้หลงเชื่อเพื่อหาประโยชน์จากผู้อื่น ก่อให้เกิดปัญหาสังคม และปัญหาด้านจริยธรรมมากมาย สัมมาวาจาหรือวาจาที่ถูกต้องประกอบด้วย คุณลักษณะ คือ เว้นจากการพูดเท็จ พูดคำไม่จริง เว้นจากการพูดส่อเสียด พูดคำประสาณสามัคคี เว้นจากการพูดคำหยาบ พูดคำอ่อนหวาน และ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดคำมีประโยชน์ การใช้วาจาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะการแสดงออกด้วยวาจา ย่อมเป็นไปได้ทั้งคุณและโทษ ถ้าเราใช้วาจาไปในทางที่ผิด ก็อาจทำให้เกิดโทษแก่ผู้ใช้วาจานั้นได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากข้อมูลเครือข่ายปกป้องเด็กและเยาวชนลดปัจจัยเสี่ยงทางสังคม ร่วมกับศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน (ชาย) บำบัดและฟื้นฟูเด็ก มุลินนิเครือข่ายครอบครัว และเครือข่ายนักกฎหมายเพื่อเด็กและเยาวชน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) เมื่อ 9 มกราคม 2563 ระบุว่า ในกลุ่มเด็กอายุ 10 - 15 ปี จาก 15 โรงเรียน พบว่า ร้อยละ 91.79 เคยถูกกลั่นแกล้ง ส่วนวิธีที่ใช้กลั่นแกล้ง คือ การตบหัว ร้อยละ 62.07 รองลงมา ล้อบุพการี ร้อยละ 43.57 พูดจาเหยียดหยาม ร้อยละ 41.78 และอื่น ๆ เช่น นินทา ด่าทอ ขกต้อย ล้อปมด้อย พูดเชิงให้ร้าย เสียดสีกลั่นแกล้งในสื่อออนไลน์ นอกจากนี้ 1 ใน 3 หรือ ร้อยละ 35.33 ระบุว่า เคยถูกกลั่นแกล้งประมาณเทอมละ 2 ครั้ง และที่สำคัญ คือ 1 ใน 4 หรือ ร้อยละ 29.86 ถูกกลั่นแกล้งมากถึงสัปดาห์ละ 34 ครั้ง ส่วนคนที่กลั่นแกล้ง คือ เพื่อน รุ่นพี่ รุ่นน้อง ร้อยละ 68.93 ดังนั้น การกลั่นแกล้ง ถือเป็นความรุนแรงอย่างหนึ่ง และผลกระทบที่เห็นได้ชัด ร้อยละ 42.86 คิดจะโต้ตอบเอาคืน ร้อยละ 26.33 มีความเครียด ร้อยละ 18.2 ไม่มีสมาธิกับการเรียน ร้อยละ 15.73 ไม่อยากไปโรงเรียน ร้อยละ 15.6 เก็บตัว และร้อยละ 13.4 ซึมเศร้า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัญหาการกลั่นแกล้ง (Bullying) ของเด็กและวัยรุ่นในโรงเรียนมีให้เห็นเป็นประจำและทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของนักเรียนเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคซึมเศร้า ความเครียด ขาดความมั่นใจในตนเอง ทำร้ายตนเองหรือทำร้ายคนอื่นที่อ่อนกว่ารวมไปถึงการฆ่าตัวตาย เป็นต้น ดังนั้น การป้องกันการกลั่นแกล้งรังแกนั้น เด็กและเยาวชนต้องมีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยเด็กและเยาวชนต้องได้รับการปลูกฝังให้ตระหนักถึงคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีกระบวนการตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ สามารถจัดการอารมณ์ ความเครียด และการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม รู้จักจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นองค์ประกอบของทักษะชีวิตที่ช่วยให้เด็กและเยาวชน มีพื้นฐานด้านอุปนิสัยที่ดี สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีและมีความสุขเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม และสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ กระทำตนเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติต่อไปได้ สาเหตุประการหนึ่งที่นำไปสู่พฤติกรรมความรุนแรงและการกลั่นแกล้งกันในหมู่เด็กนักเรียน ซึ่งเป็นปัญหาที่พบได้บ่อยในสถานศึกษาทุกระดับชั้น คือ การใช้ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมหรือวาจาที่รุนแรงต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวัยของเด็กและเยาวชนที่ยังอยู่ในกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทางสังคม คำพูดที่เต็มไปด้วยการดูหมิ่น เหยียดหยาม

ล้อเลียน หรือเสียดแทงความรู้สึก มักจะเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกัน และลุกลามไปสู่พฤติกรรมรุนแรงทั้งทางกายและทางใจในเวลาต่อมา ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงปัญหานี้ผ่านประสบการณ์ตรงในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งพบว่า มีเด็กนักเรียนจำนวนไม่น้อยที่ขาดทักษะในการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และไม่สามารถควบคุมอารมณ์เมื่อต้องเผชิญกับคำพูดที่กระทบกระเทือนจิตใจ ทั้งนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเพิ่มเติมจากเหตุการณ์จริงในห้องเรียน บันทึกเหตุการณ์ของครูผู้สอน และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนครู ซึ่งล้วนยืนยันถึงบทบาทของ “คำพูด” ว่าเป็นทั้งเครื่องมือในการเชื่อมสัมพันธ์ หรือในทางกลับกัน ก็อาจเป็นชนวนให้เกิดความร้าวฉานระหว่างนักเรียนได้เช่นกัน

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการออกแบบกิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจาให้กับเด็กนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตจังหวัดสมุทรสาคร เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนสามารถพัฒนาทักษะการใช้วาจาอย่างมีจริยธรรม รู้จักระมัดระวังคำพูด เคารพในความรู้สึกของผู้อื่น และสามารถสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนลดพฤติกรรมการใช้ถ้อยคำรุนแรง การล้อเลียน การดูหมิ่น หรือการกลั่นแกล้งกันทางวาจาซึ่งเป็นบ่อเกิดของความรุนแรงในสถานศึกษา โดยผู้วิจัยเชื่อว่าการนำหลักธรรมสัมมาวาจาซึ่งเป็นหนึ่งในองค์แห่งอริยมรรคมีองค์แปดมาประยุกต์ใช้ผ่านกิจกรรมที่เหมาะสม จะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาเด็กนักเรียนให้มีคุณธรรมด้านการพูด และมีจิตสำนึกต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์คุณธรรมสัมมาวาจาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตจังหวัดสมุทรสาคร
3. เพื่อประยุกต์ใช้กิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตจังหวัดสมุทรสาคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีลักษณะการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย ครู และนักเรียน เพื่อพัฒนากิจกรรมที่สามารถเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจาได้อย่างเป็นรูปธรรม ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลและการสังเคราะห์หลักธรรม (Preliminary Study & Dhamma Synthesis)

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อธิบายธรรมะอื่น ๆ เพื่อรวบรวมหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมมาวาจา
2. วิเคราะห์องค์ธรรมสัมมาวาจา (ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ) และหลักวาจาสุภาพที่เกี่ยวข้อง
3. สังเคราะห์ความสัมพันธ์ของสัมมาวาจาหลักธรรมอื่น เช่น พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และศีล 5 เพื่อเป็นฐานแนวคิดในการออกแบบกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบกิจกรรมร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Co-Design with Stakeholders)

ประชุมร่วมกับครู นักเรียน และผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรับฟังความคิดเห็น และระดมสมองออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยมัธยมศึกษาตอนต้น ออกแบบกิจกรรม 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) THINK ก่อนพูด 2) บทบาทสมมุติ “พูดอย่างไรให้เป็นสัมมาวาจา” 3) พูดสร้างกำลังใจ 4) เสวนากับบุคคลต้นแบบ และ 5) กิจกรรม “1 วันพูดดี” คัดเลือกผู้ร่วมประเมิน ได้แก่ กลุ่มครูผู้สอนหรือครูที่ปรึกษา กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและการศึกษา เป็นผู้มืบทบาทในการร่วมดำเนินกิจกรรมและเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม จำนวน 11 รูป/คน จัดทำคู่มือกิจกรรมพร้อมเครื่องมือการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต แบบสะท้อนผล และแบบสัมภาษณ์ มีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ เนื้อหาที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย การแบ่งวรรคตอน การสะกดคำ การจัดวางข้อความ การพิสูจน์อักษร และการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้กิจกรรม (Action Implementation)

ในการดำเนินงานวิจัยขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยได้นำกิจกรรมต้นแบบ จำนวน 5 รูปแบบ ซึ่งออกแบบมาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม “สัมมาวาจา” ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่จริง โดยมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายและสถานที่จัดกิจกรรม ได้แก่ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 10 โรงเรียน กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนละ 30 คน โดยคัดเลือกจากนักเรียนที่ครูประจำชั้นเสนอว่ามีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในด้านคุณธรรม จริยธรรมการสื่อสาร หรือมีแนวโน้มพฤติกรรมการใช้วาจาที่ไม่เหมาะสมในชีวิตประจำวัน
2. การดำเนินกิจกรรมใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 5 สัปดาห์ โดยดำเนินกิจกรรมสัปดาห์ละ 1 รูปแบบ รวมเป็น 5 รูปแบบกิจกรรม โดยแต่ละกิจกรรมใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ครอบคลุมกิจกรรมต่อเนื่อง ได้แก่ การปูพื้นฐานความเข้าใจ การลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนผลร่วมกันในแต่ละรอบกิจกรรม ทั้งนี้ มีการเว้นช่วงเวลาให้นักเรียนได้ฝึกฝนและนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ก่อนเข้าสู่กิจกรรมถัดไป
3. การบันทึก การสังเกต และการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการ (Participatory Observation) ควบคู่กับการบันทึกเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือหลัก 3 ประเภท ได้แก่ แบบบันทึกการดำเนินกิจกรรมรายสัปดาห์ เพื่อจดยรายละเอียดการมีส่วนร่วมของนักเรียนในแต่ละกิจกรรม เช่น ความกระตือรือร้น การตอบสนองต่อคำถาม การพูดสื่อสารในกลุ่ม และปฏิริยาเชิงอารมณ์การสังเกตแบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยและครูที่ปรึกษาแต่ละโรงเรียนร่วมกันสังเกตพฤติกรรมการใช้ถ้อยคำของนักเรียนทั้งระหว่างกิจกรรม และในสถานการณ์จริงภายในโรงเรียน การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ 1) นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม (สัมภาษณ์รายบุคคลและกลุ่มย่อย) 2) ครูประจำชั้นหรือครูแนะแนวของนักเรียนแต่ละกลุ่ม และ 3) ผู้สังเกตการณ์ภายนอก เช่น ครูผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือผู้บริหารสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผลและปรับปรุงกิจกรรม (Reflection & Refinement)

1. จัดเวทีสะท้อนผลร่วมกับนักเรียน ครู และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินผลลัพธ์ในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ เจตคติ พฤติกรรม ความสัมพันธ์ และแรงจูงใจ
2. วิเคราะห์จุดเด่น จุดอ่อน ปัญหา และข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วม

3. ปรับปรุงกิจกรรมตามผลสะท้อน เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทและประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 การสังเคราะห์องค์ความรู้และจัดทำรูปแบบ (Synthesis of Knowledge & Model Development)

1. สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการทั้งหมด
2. จัดทำคู่มือกิจกรรม และแนวทางการขยายผลสู่โรงเรียนอื่น
3. นำเสนอผลการวิจัยต่อผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้จริงในระดับนโยบาย

ผลการวิจัย

1. ผลการสังเคราะห์คุณธรรมสัมมาวาจาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อ “วาจา” อย่างยิ่ง โดยถือว่าวาจาเป็นหนึ่งในกรรมสำคัญที่ส่งผลต่อทั้งตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นผลทางจิตวิญญาณ สังคม หรือกรรมในภพเบื้องหน้า สัมมาวาจา หรือ “การเจรจาชอบ” จึงมิใช่เพียงข้อปฏิบัติในระดับศีลเท่านั้น หากแต่เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงภาวะภายในของผู้ปฏิบัติ โดยเฉพาะในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง สัมมาวาจาอย่างลุ่มลึกในฐานะองค์ธรรมหนึ่งในอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหนทางนำไปสู่ความดับทุกข์อย่างแท้จริง การสังเคราะห์เนื้อหาในหัวข้อนี้จึงมุ่งวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสัมมาวาจาจากแหล่งพระคัมภีร์ทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ 1) พระไตรปิฎก 2) อรรถกถาและคัมภีร์ชั้นรอง และ 3) คำอธิบายจากพระอริยสงฆ์และนักปราชญ์ร่วมสมัย เพื่อนำเสนอความเข้าใจอย่างเป็นระบบถึงความหมาย องค์ประกอบ ประโยชน์ และพระพุทธองค์ในฐานะต้นแบบแห่งวาจาที่สุภาสิต ซึ่งจะได้นำเสนออย่างเป็นลำดับต่อไปในหัวข้อถัดไป

1.1 สัมมาวาจาในพระไตรปิฎก สัมมาวาจา (Right Speech) เป็นองค์ธรรมข้อหนึ่งในอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะในหมวดศีลมรรค กล่าวคือ เป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุมวาจา เพื่อให้เกิดความไม่เบียดเบียน และเกื้อกูลตนเองและผู้อื่น สัมมาวาจาในพระไตรปิฎกมีการบัญญัติชัดเจนในหลายพระสูตร โดยระบุงค์ประกอบไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) เว้นจากมุสาวาท (พูดเท็จ) 2) เว้นจากปิสฺสุณวาจา (พูดส่อเสียด) 3) เว้นจากผรุสฺสวาจา (พูดคำหยาบ) และ 4) เว้นจากสัมผัปปลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ) ซึ่งทั้งสี่ประการนี้เรียกรวมว่า “วจีสุจริต” หรือ “ความประพฤติชอบทางวาจา” (ม.ม.13/53/30) พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำว่าวาจาที่เปล่งออกมา ต้องประกอบด้วย เจตนาอันบริสุทธิ์ มีเมตตา ไม่ทำให้เกิดความแตกแยก และควรเป็นคำพูดที่เหมาะสมกับกาลเทศะ ดังปรากฏใน อัมพปฐมสูตร ว่า “คำพูดของพระตถาคตย่อมเป็นจริง ถูกกาลก่อนหวาน มีเหตุผล และเป็นประโยชน์” (ที.ปา. 11/204/368) สัมมาวาจาจึงเป็นทั้งข้อห้ามและแนวทางพัฒนา กล่าวคือ มิใช่เพียงงดเว้นวาจาชั่ว แต่ยังส่งเสริมการใช้คำพูดอย่างมีคุณภาพ เพื่อส่งผลให้บุคคลมี “วาจาสุภาสิต” ซึ่งในพระพุทธศาสนาเปรียบประดุจสะพานเชื่อมโยงระหว่างความคิดกับการกระทำที่ชอบธรรม

1.2 สัมมาวาจาในอรรถกถาและคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในคัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์อธิบายพระธรรมอื่น ๆ ภายหลังจากพระไตรปิฎก ได้มีการขยายความและตีความ “สัมมาวาจา” ไว้อย่างลุ่มลึก โดยมุ่งเน้นทั้งมิติของเจตนาและการฝึกฝนพฤติกรรมวาจาอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับจากวจีสุจริตสู่ “วจีสุปฏิปณฺโน”

หรือผู้ประพจน์ดีทางวาจาอย่างสมบูรณ์ อรรถกถา สังยุตตนิกาย อธิบายว่า “สัมมาวาจา” มิใช่เพียงการเว้นจาก วาจาชั่ว หากแต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ สัจจวาที (ผู้พูดความจริง) มรฺรวาที (ผู้พูดวาจาอ่อนหวาน) อนนฺนวาที (ผู้ไม่พูดส่อเสียด) และกาเลนะวาที (ผู้รู้จักกาลเทศะในการพูด) คุณสมบัติเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดวาจา อันงาม เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือในสังคม ใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค อันเป็นคัมภีร์อรรถกถาที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ได้จัดสัมมาวาจาไว้เป็นส่วนหนึ่งของ “ศีลปาริสุทธิ” หรือความบริสุทธิ์ทางศีล โดยชี้ว่า ผู้ฝึกตนในสัมมาวาจาอย่างต่อเนื่อง ย่อมเกิดความสำเร็จมรรควาจา ซึ่งจะส่งผลต่อการยกระดับจิตจากสมาธิสู่ปัญญา ทั้งยังกล่าวว่า การฝึก สัมมาวาจาอย่างแท้จริง ต้องอาศัย “สติ” เป็นฐานให้รู้ทันเจตนาก่อนพูด และ “วิริยะ” ในการเปลี่ยนพฤติกรรม วาจาเดิมให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทสายพม่าและลังกาก็เน้นเรื่องสัมมาวาจาในมิติของการสร้าง “สัมพันธภาพอันดี” (kalyāṇamittatā) ผ่านคำพูดที่มีเมตตา ไม่เบียดเบียน เช่น ในคัมภีร์มิลินทปัญหา ที่กล่าวว่า วาจาที่ถูกต้อง คือ “คำพูดที่เมื่อกล่าวแล้ว ผู้ฟังเกิดปิติ เกิดความเข้าใจ และเกิดแรงบันดาลใจในการละชั่ว” กล่าวโดยสรุป อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ ได้ขยายกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับสัมมาวาจาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดย เน้นย้ำว่า สัมมาวาจาเป็นทั้งการสำรวมวาจา การพัฒนาตน และเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพในระดับบุคคล และสังคม

2. สรุปผลการพัฒนากิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร

จากการดำเนินการพัฒนากิจกรรมตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมคุณธรรม “สัมมาวาจา” แก่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า กิจกรรมที่ออกแบบขึ้นสามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมและบริบทของนักเรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีผลสรุปที่สำคัญ ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์บริบทและพฤติกรรมนักเรียน ศึกษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและพฤติกรรม ด้านวาจาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสมุทรสาคร โดยใช้วิธีการสังเกตในชั้นเรียน การสัมภาษณ์ ครู ผู้ปกครอง และนักเรียน รวมถึงการจัดกิจกรรมระดมความคิดเห็นในโรงเรียน พบว่า มีพฤติกรรมการสื่อสาร ที่เสี่ยงต่อวจีทุจริต เช่น พูดโกหก พูดหยาบ ใช้คำดูหมิ่น พูดใส่ร้ายเพื่อน และไม่กล้าพูดความจริงต่อครูหรือผู้ใหญ่

2.2 การศึกษาหลักธรรมสัมมาวาจาอย่างเป็นระบบ นำข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และ คัมภีร์ประกอบ มาสังเคราะห์เป็นหลักคุณธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) การเว้นจากมุสาวาท (พูดเท็จ) 2) เว้นจาก ปิสุณวาจา (พูดส่อเสียด) 3) เว้นจากผรุสวาจา (พูดคำหยาบ) และ 4) เว้นจากสัมผัปปลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ) พร้อม เชื่อมโยงกับแนวทางการฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และอธิบายให้นักเรียนเข้าใจง่ายด้วยภาษาที่เหมาะสมกับช่วงวัย

2.3 การร่วมออกแบบกิจกรรมกับครู นักเรียน และพระสงฆ์ จัดเวที “ออกแบบกิจกรรมร่วมกัน” โดยเชิญตัวแทนนักเรียน ครูแนะแนว ครูสอนพุทธศาสนา และพระสงฆ์ในพื้นที่ มาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ พร้อมออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น กิจกรรมเวิร์กช็อป การเล่าเรื่อง การเล่น บทบาทสมมติ และการใช้ศิลปะเพื่อถ่ายทอดความเข้าใจ

2.4 การทดลองจัดกิจกรรมในโรงเรียนเป้าหมาย นำกิจกรรมที่ออกแบบไปทดลองใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่งในพื้นที่สมุทรสาคร โดยมีกิจกรรม 4 ชุดหลัก ได้แก่ “ฟังเสียงใจ ก่อนพูด” “พูดสร้าง หรือพูดทำลาย” “คำพูดที่อยากได้ยิน” “ฉันเลือกจะพูดดี” การจัดกิจกรรมใช้ระยะเวลา 4 - 6 สัปดาห์ มีการเก็บข้อมูลทั้งจากแบบสังเกต การสัมภาษณ์ และแบบสอบถามพฤติกรรมการใช้วาจา ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม

2.5 การสรุปผลและพัฒนากิจกรรมต้นแบบ หลังการทดลองกิจกรรม ได้สรุปผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ร่วมกับการจัดเวทีสะท้อนความคิดเห็นของนักเรียนและครู เพื่อประเมินความเหมาะสม นำไปสู่การปรับปรุงกิจกรรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และพัฒนาเป็น “กิจกรรมต้นแบบเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจา” สำหรับใช้ขยายผลในโรงเรียนอื่น ๆ

3. ผลการประยุกต์ใช้กิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตจังหวัดสมุทรสาคร

3.1 กิจกรรม “THINK ก่อนพูด” ได้รับการออกแบบเพื่อปลูกฝังแนวคิดเรื่องสัมมาวาจาผ่านกระบวนการคิดเชิงจริยธรรม 5 ประการ ได้แก่ True Helpful Inspiring Necessary และ Kind ซึ่งช่วยให้เด็กนักเรียนเข้าใจหลักสัมมาวาจาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมกับพฤติกรรมจริงในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นระบบ นักเรียนสามารถแยกแยะคำพูดที่ควรพูดและไม่ควรพูดอย่างมีเหตุผล เกิดความตระหนักรู้ต่อผลของคำพูดและพัฒนา Empathy ซึ่งเป็นหัวใจของการสื่อสารอย่างมีคุณธรรม ผลที่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัด คือ พฤติกรรมของนักเรียนมีแนวโน้มสื่อสารด้วยคำพูดเชิงบวกมากขึ้น เช่น การใช้คำพูดปลอบใจ การพูดสุภาพกับครู การขอโทษ และการลดคำพูดประชดประชัน กิจกรรมยังเอื้อต่อการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นมิตร กระตุ้นการมีส่วนร่วมและเปิดพื้นที่ให้นักเรียนสะท้อนประสบการณ์ของตนเองอย่างตรงไปตรงมา พร้อมทั้งแสดงศักยภาพในการขยายผลสู่ระบบกิจกรรมในชั้นเรียนและโรงเรียน เช่น วันพูดดี หรือการบูรณาการในวิชาแนะแนว

3.2 ผลการประยุกต์ใช้กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมกลุ่มเพื่อฝึกฝนการสื่อสารที่ดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตจังหวัดสมุทรสาคร จากการดำเนิน “กิจกรรมกลุ่มเพื่อฝึกฝนการสื่อสารที่ดี” ซึ่งเน้นบทบาทสมมติและการสื่อสารในสถานการณ์จำลอง พบผลลัพธ์ที่ส่งผลเชิงบวกอย่างชัดเจนต่อคุณธรรมสัมมาวาจาในหมู่นักเรียน การดำเนินกิจกรรมกลุ่มเพื่อฝึกฝนการสื่อสารที่ดี ซึ่งออกแบบบนฐานของบทบาทสมมติและการสื่อสารในบริบทจำลอง ส่งผลให้ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสามารถพัฒนาคุณธรรมสัมมาวาจาอย่างเป็นรูปธรรม โดยกิจกรรมดังกล่าวเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกคิด วิเคราะห์ และใช้คำพูดอย่างมีสติ อันนำไปสู่ความเข้าใจในหลักสัมมาวาจาผ่านประสบการณ์ตรง พร้อมทั้งพัฒนา “สมรรถนะการสื่อสาร” ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม เช่น ทักษะการฟังอย่างเข้าใจ การตอบสนองอย่างสร้างสรรค์ และการพูดอย่างเคารพผู้อื่น

3.3 สรุปผลการประยุกต์ใช้กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมจิตอาสาและการพูดสร้างกำลังใจ กิจกรรมดังกล่าวช่วยให้นักเรียนตระหนักถึงพลังของคำพูดในการเยียวยาหรือทำร้ายจิตใจผู้อื่น โดยเฉพาะผ่านกิจกรรม “พูดสร้างกำลังใจ” และ “เสียงสะท้อนจากคำพูด” นักเรียนเริ่มใช้คำพูดอย่างมีเมตตา สุภาพ และจริงใจมากขึ้นทั้งในห้องเรียนและชีวิตประจำวัน เช่น การเขียนข้อความปลอบใจ หรือการตั้งเป้าหมาย “หนึ่งวันพูดดี” ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในห้องเรียน ลดความขัดแย้ง และเป็นแนวทางขยายผลกิจกรรมสู่ระดับชั้นเรียนและโรงเรียน

3.4 สรุปผลการประยุกต์ใช้กิจกรรมที่ 4 เสนอกับบุคคลต้นแบบ “พลังของคำพูดมีผลต่อสังคมอย่างไร” กิจกรรมเสวนากับบุคคลต้นแบบช่วยให้นักเรียนเกิดแรงบันดาลใจและตระหนักถึงคุณค่าของคำพูดในระดับจิตใจและสังคม นักเรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของวิทยากรว่า “คำพูดเปลี่ยนชีวิต” ไม่ใช่เพียงคำคม แต่เป็นพลังที่สัมผัสได้ กิจกรรมกระตุ้นการคิด วิเคราะห์ และทบทวนตนเองอย่างลึกซึ้ง ทำให้นักเรียนเข้าใจว่าสัมมาวาจาไม่ใช่แค่คำสอน แต่เป็นคุณธรรมที่มีชีวิต นักเรียนเกิดความกล้าที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมการพูด และเรียนรู้การใช้คำพูดอย่างมีสติ เมตตา และสร้างสรรค์ บรรยากาศในห้องเสวนาเอื้อต่อการเปิดใจ แลกเปลี่ยนอย่างเคารพซึ่งกันและกัน กิจกรรมนี้จึงได้รับข้อเสนอให้จัดอย่างต่อเนื่องและขยายผลสู่รายวิชาแนะแนว โฮมรูม และสื่อการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงคุณธรรมในวงกว้าง

3.5 สรุปผลการประยุกต์ใช้กิจกรรมที่ 5 “1 วันพูดดี” กิจกรรม “1 วันพูดดี” ส่งผลให้นักเรียนตั้งใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้คำพูด โดยฝึกพูดอย่างสุภาพ อ่อนโยน และให้กำลังใจผู้อื่น ผ่านการตั้งเป้าหมายรายวันและการจดบันทึกสะท้อนตนเอง นักเรียนเริ่มแสดงพฤติกรรมเชิงคุณธรรมชัดเจน เช่น พูดขอบคุณ ขอโทษ ชุมชวย และช่วยกันเตือนเพื่อนเมื่อมีการใช้คำพูดรุนแรง การมีส่วนร่วมของครูและเพื่อนช่วยเสริมแรงใจ เช่น การตั้งชมรมคำพูดดี และกิจกรรมแบ่งปันคำพูดประจำวัน นำไปสู่ข้อเสนอให้ต่อยอดกิจกรรมเป็น “สัปดาห์แห่งสัมมาวาจา” และรณรงค์ใช้คำพูดดีทั้งในห้องเรียนและโลกออนไลน์ กิจกรรมนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการฝึกสัมมาวาจาอย่างยั่งยืนผ่านชีวิตประจำวัน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อ ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. อภิปรายผลการสังเคราะห์คุณธรรมสัมมาวาจาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากผลการวิจัย พบว่า สัมมาวาจาในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ อันเป็นวจีกรรมฝ่ายกุศล และเป็นองค์ธรรมหนึ่งในมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมีใช้เพียงข้อบัญญัติในเชิงศีลเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางฝึกจิตใจและเจตนาในการสื่อสารอย่างมีเมตตา โดยสัมมาวาจายังสัมพันธ์กับวาจาสุภาสิตที่กล่าวถึงในคัมภีร์ขุททกนิทาย เช่น คาถาธรรมบท และสัตตกนิบาต ซึ่งประกอบด้วย วาจาที่ถูกกาล วาจาสัตย์ วาจาอ่อนโยน วาจาเป็นประโยชน์ และวาจาที่มีเมตตา ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมด้านวาจาของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ พระมหาสุรภูมิ จนฺทมฺโม (แสงมะโน) ซึ่งศึกษาสัมมาวาจาในพุทธปรัชญาเถรวาทว่าเป็นทั้งโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม โดยเป็นทั้งข้อศีลที่ควรงดเว้นและธรรมที่ควรฝึกฝน ซึ่งช่วยควบคุมเจตนาทางวาจาอย่างลึกซึ้ง (พระมหาสุรภูมิ จนฺทมฺโม (แสงมะโน), 2548) นอกจากนี้ งานของ พระมหาศรีสุพรณ์ อดตติโป (คำนันท) ซึ่งศึกษาวาจาสุภาสิตในคัมภีร์ขุททกนิทาย ก็ระบุว่า การกล่าววาจาสุภาสิตมีผลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติของผู้ฟัง อันเป็นการยืนยันว่า วาจาในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่เป็นพลังแห่งการปลูกฝังคุณธรรม (พระมหาศรีสุพรณ์ อดตติโป (คำนันท), 2549) เช่นเดียวกับงานของ พระมหาไพรัช โชติรัตน (เชื้อแก้ว) ที่ศึกษาเรื่องวาจาในมุมมองเชิงวิเคราะห์ และพบว่า วาจาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสมานไมตรี

ของคนในสังคม หากใช้ในทางที่ถูกต้องด้วยเจตนาเมตตา จะนำไปสู่สันติภาพและการอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น ซึ่งเป็นหลักคิดเดียวกับผลการสังเคราะห์ในวิจัยนี้ (พระมหาไพรัช โชติรัตน (เชื้อแก้ว), 2548) ขณะที่ ธนัชร กิรติเสถียร ก็เสนอว่าวาจาสุภาษิตในพุทธพจน์นั้นสามารถนำชีวิตของผู้ปฏิบัติตามไปสู่ความสงบสุขได้ทั้งในระดับตนเองและสังคม (ธนัชร กิรติเสถียร, 2550) นอกจากนี้ ยังมีงานของ ภัทรพล หมดมลทิน ที่แม้จะเน้นการพัฒนาเยาวชนผ่านสัมมาทิฐิ แต่ก็ชี้ให้เห็นว่าเมื่อเยาวชนมีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว พฤติกรรมทางกายและวาจาก็จะเป็นไปในทางสัมมาโดยอัตโนมัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยฉบับนี้ที่ระบุว่า สัมมาวาจา คือ ผลลัพธ์จากการคิดดี พูดดี และฝึกฝนจิตใจอย่างสม่ำเสมอ (ภัทรพล หมดมลทิน, 2559)

2. อภิปรายผลการพัฒนากิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นทั้ง 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) THINK ก่อนพูด 2) บทบาทสมมุติ “พูดอย่างไรให้เป็นสัมมาวาจา” 3) พูดสร้างกำลังใจ 4) เสวนากับบุคคลต้นแบบ และ 5) กิจกรรม “1 วันพูดดี” ล้วนมีโครงสร้างที่ออกแบบจากหลักสัมมาวาจาในพระพุทธศาสนา ผสานกับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) และการสะท้อนผล (Reflective Practice) ทำให้กิจกรรมมีลักษณะชัดเจน เป็นระบบ และสามารถนำไปใช้ในบริบทของสถานศึกษาได้จริง

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พินิตย์ พิมพาเรือ ซึ่งออกแบบกิจกรรมส่งเสริมศีล 5 โดยใช้การจัดกิจกรรมเป็นฐาน (Activity-Based Learning) ร่วมกับแนวคิด “Backward Design” และประเมินผลในหลายมิติ ได้แก่ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย โดยเน้นให้ครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทางคุณธรรมด้วยตนเอง เช่นเดียวกับ ในงานวิจัยนี้ที่ครูมีบทบาทสำคัญในการนำกิจกรรมไปสู่การปฏิบัติจริงในชั้นเรียน (พินิตย์ พิมพาเรือ, 2567) งานของ นิพนธ์ หลักทรัพย์ ก็สอดคล้องกัน โดยได้นำหลักไตรสิกขามาใช้เป็นโครงสร้างในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งไตรสิกขาโดยเฉพาะ “ศีล” ก็มีสัมมาวาจาเป็นองค์ประกอบสำคัญ กิจกรรมที่ออกแบบอย่างมีระบบจากหลักธรรมจึงสามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนในเชิงพฤติกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นิพนธ์ หลักทรัพย์, 2558)

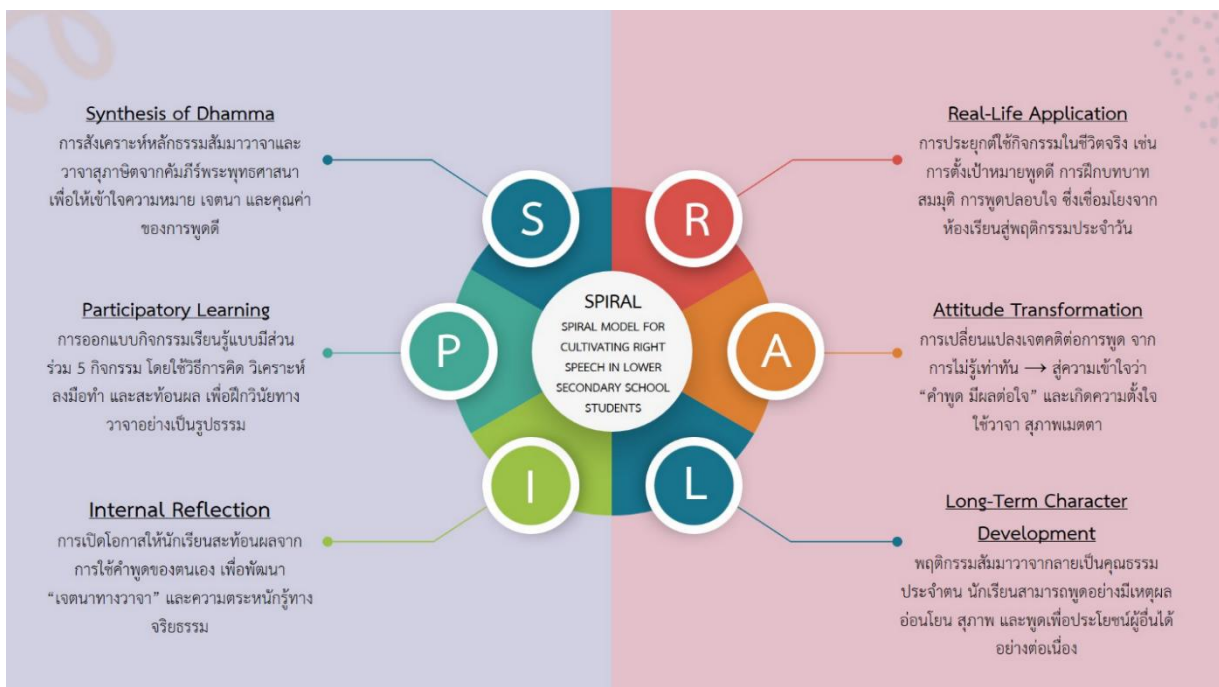
3. อภิปรายผลการประยุกต์ใช้กิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

จากการนำกิจกรรมไปใช้จริงในกลุ่มนักเรียน พบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านคุณธรรมสัมมาวาจาใน 5 มิติ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เจตคติที่ดีต่อคำพูด พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์เชิงบวกในห้องเรียน และแรงจูงใจที่จะฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่ประยุกต์ใช้สามารถเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้นักเรียนเห็นคุณค่า และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจอย่างยั่งยืน ผลนี้สอดคล้องกับงานของ พระครูสุชัยพัชรมงคล ที่พบว่า การพัฒนาเยาวชนตามหลักพุทธธรรมต้องอาศัยการฝึกทักษะชีวิต จิตใจ และเจตคติอย่างบูรณาการ โดยเฉพาะการใช้หลักอริยบท 4 สังคหวัตถุ 4 และโยนิโสมนสิการ ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรม THINK ก่อนพูด ที่กระตุ้นให้นักเรียนคิดพิจารณาก่อนการพูดอย่างมีเหตุผล (พระครูสุชัยพัชรมงคล, 2564) ในทำนองเดียวกัน พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ เสนอรูปแบบการขับเคลื่อนศีล 5 ที่ต้องอาศัยกิจกรรมที่มีความหมายต่อชีวิตประจำวัน ไม่ใช่การสอนเชิงทฤษฎี ซึ่งก็ตรงกับกิจกรรม “1 วันพูดดี” และ “พูดสร้างกำลังใจ”

ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้คำพูดของนักเรียนในสถานการณ์จริง (พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ, 2566) งานของ นพวรรณ ทองย้อย ก็เสนอว่า ความสำเร็จของการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครู พระสงฆ์ หรือผู้ปกครอง ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมของงานวิจัยฉบับนี้ที่เปิดโอกาสให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมและสะท้อนผลร่วมกัน (นพวรรณ ทองย้อย, 2562)

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยทั้ง 3 วัตถุประสงค์ และ องค์ความรู้ใหม่ ที่ได้จากงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้กิจกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตจังหวัดสมุทรสาคร” ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดล SPIRAL

คำว่า SPIRAL เปรียบเสมือนเกลียวแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ค่อย ๆ ขยายจาก “ความรู้” “ความตระหนักรู้” “การปฏิบัติจริง” “พฤติกรรมที่มั่นคง” ซึ่งเกิดจากการสังเคราะห์หลักธรรมเข้าสู่กิจกรรมอย่างเป็นระบบ

S-Synthesis of Dhamma การสังเคราะห์หลักธรรมสัมมาวาจาและวาจาสุภาสิตจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้เข้าใจความหมาย เจตนา และคุณค่าของการพูดดี

P-Participatory Learning การออกแบบกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 5 กิจกรรม โดยใช้วิธีการคิด วิเคราะห์ ลงมือทำ และสะท้อนผล เพื่อฝึกวินัยทางวาจาอย่างเป็นรูปธรรม

I-Internal Reflection การเปิดโอกาสให้นักเรียนสะท้อนผลจากการใช้คำพูดของตนเอง เพื่อพัฒนา “เจตนาทางวาจา” และความตระหนักรู้ทางจริยธรรม

R-Real-Life Application การประยุกต์ใช้กิจกรรมในชีวิตจริง เช่น การตั้งเป้าหมายพฤติกรรม การฝึกบทบาทสมมติ การพูดปลอบใจ ซึ่งเชื่อมโยงจากห้องเรียนสู่พฤติกรรมประจำวัน

A-Attitude Transformation การเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อการพูด จากการไม่รู้เท่าทัน → สู่ความเข้าใจว่า “คำพูดมีผลต่อใจ” และเกิดความตั้งใจใช้วาจาสุภาพเมตตา

L-Long-Term Character Development พฤติกรรมสัมมาวาจากลายเป็นคุณธรรมประจำตน นักเรียนสามารถพูดอย่างมีเหตุผล อ่อนโยน สุภาพ และพูดเพื่อประโยชน์ผู้อื่นได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปหลักสัมมาวาจาตามพระพุทธศาสนาเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติสุขในสังคม โดยมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับวาจาสุภาพจิต พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และศีล 5 อย่างลึกซึ้ง เป็นรากฐานของการพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างมีเมตตาและเคารพผู้อื่น การออกแบบชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจาสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้รับการพัฒนาบนฐานของแนวคิดเชิงพุทธร่วมกับจิตวิทยาการเรียนรู้ โดยมี จำนวนทั้งสิ้น 5 กิจกรรม ได้แก่ “THINK ก่อนพูด” “บทบาทสมมติ” “พูดสร้างกำลังใจ” “เสวนากับบุคคลต้นแบบ” และ “1 วันพูดดี” กิจกรรมเหล่านี้ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา และพบว่าส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีในหลายมิติ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ในห้องเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเรียนสามารถควบคุมวาจาและใช้คำพูดอย่างสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น แสดงออกถึงความเข้าใจตนเองและผู้อื่น และมีแรงบันดาลใจที่จะฝึกฝนตนเองให้สื่อสารด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่อง ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการวิจัยได้นำไปสู่การสร้างโมเดล SPIRAL ซึ่งเป็นแนวทางบูรณาการธรรมะกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้กระบวนการหมุนเวียนและยกระดับจิตสำนึกของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เป็นการปลูกฝังสัมมาวาจาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ควรส่งเสริมให้สถานศึกษานำหลักพุทธธรรม เช่น สัมมาวาจา หรือวาจาสุภาพ มาเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรคุณธรรม จริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยบูรณาการเข้ากับการเรียนรู้อิงหลักหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา และ 2) กระทรวงศึกษาธิการควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมคุณธรรมเชิงปฏิบัติที่มีพื้นฐานจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยจัดสรรงบประมาณ ส่งเสริมเครือข่ายครูแกนนำ และพัฒนาคู่มือกิจกรรมคุณธรรมประจำสถานศึกษา ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1) โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสามารถนำชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยไปปรับใช้ในกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมชุมนุม หรือนำไปเสริมในการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และ 2) ครูและผู้บริหารควรใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมให้หลากหลายยิ่งขึ้น โดยปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนในแต่ละพื้นที่ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้กิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมสัมมาวาจาจากกลุ่มนักเรียนไปสู่กลุ่มเป้าหมายอื่น เช่น เด็กปฐมวัย นักเรียนระดับมัธยมปลาย หรือกลุ่มเยาวชนในชุมชน และ 2) ควรวิจัยเปรียบเทียบผลของกิจกรรมสัมมาวาจา กับกิจกรรมคุณธรรมประเภทอื่น เพื่อประเมินประสิทธิภาพในการส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีในด้านต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- ธนัชร กิรติเสถียร. (2550). “ศึกษาการใช้วาจาเพื่อการสร้างสรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นพวรรณ ทองย้อย. (2562). “รูปแบบการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการรักษาศีล 5 สำหรับสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, 6(1), 208-217.
- นิพนธ์ หลักทรัพย์. (2558). “รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา”. วารสารบริหารการศึกษา บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 15(ฉบับพิเศษ), 217-226.
- พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ. (2566). “การพัฒนาารูปแบบการขับเคลื่อนโครงการชุมชนรักษาศีล 5”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 11(1), 381-390.
- พระครูสุขชัยพัชรมงคล. (2564). “การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักพุทธธรรม”. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาไพรัช โชติรัตน (เชื้อแก้ว). (2548). “มนัทัศน์เรื่องวาจาในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. ใน วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาศรีสุพรรณ อุตตทิโป (คำนันท). (2549). “การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกายเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุรวุฒิ จนทอมโม (แสงมะโน). (2548). “การศึกษาเรื่องสัมมาวาจาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. ใน วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พินิตย์ พิมพาเรือ. (2567). “ภาษาไทยการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการรักษาศีล 5 ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนวัดประชุมราษฎร์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัทรพล หมดมลทิน. (2559). “การพัฒนาเยาวชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา”. วารสารพุทธจิตวิทยา, 1(1), 13-22.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). แนวทางการดำเนินการป้องกัน “การบูลลี่ในสถานศึกษา”. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.